

Det okända Afrika

En läromedelsanalys av grundskolans historieböcker om synen på Afrika och afrikaner

Aziza Ali

Institutionen för de humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnenas didaktik (HSD)

Examensarbete CHUVGN, 15 hp

Självständigt arbete inom allmänt utbildningsområde i samhälle, kultur och lärande (15 hp)

Vårterminen 2018

Handledare: Berit Ljung

Examinator: Pernilla Andersson

English title: The unknown Africa. A analysis of intermediate school history books on the view of Africa and African

Stockholms
universitet

Det okända Afrika

En läromedelsanalys av grundskolans historieböcker om synen på Afrika och afrikaner

Aziza Ali

Sammanfattning

Syftet med denna uppsats har varit att ta reda på hur Afrika och afrikaner presenteras i historieböckerna för grundskolans senare år. Materialet som användes bestod av 10 historieböcker från fyra olika förlag. Metoden som används i denna uppsats är en kvalitativ innehållsanalys med hermeneutisk inriktning vilket innebär att fokus ligger på förståelsen av budskapet i texterna. Postkolonialismen är den teoretiska utgångspunkten för detta arbete.

Resultatet visar att utrymmet för Afrika i läroböckerna är litet och att de förmedlar en etnocentrisk bild. Afrikas förkoloniala historia ges inte stor prioritering. Afrika visar sig vara intressant endast i samband med européernas intåg. Afrikanen i de studerade historieböckerna skildras som anonym, passiv och som objekt.

Nyckelord

Afrikabilden, historieböcker, postkolonialism, etnocentrism, läromedelsanalys

Innehållsförteckning

INLEDNING	1
LÄROBOKENS BETYDELSE	2
FORSKNINGSÖVERSIKT	4
LUIS AJAGÁN-LESTER	4
MAI PALMBERG.....	5
MASOUD KAMALI	8
SAMMANFATTNING	8
TEORETISKT PERSPEKTIV	10
CENTRALA BEGREPP.....	12
<i>Andrafiering</i>	12
<i>Etnocentrism</i>	12
SYFTE	13
METOD	13
ANALYSPROCESSEN	14
URVAL OCH AVGRÄNSNING	14
TILLFÖRLITLIGHETSFRÅGOR	15
FORSKNINGSETISKA ASPEKTER	15
MATERIAL	15
RESULTAT	17
ALMQVIST OCH WIKSELL	17
<i>Historia 1,2,3</i>	17
GLEERUPS.....	18
<i>SO Boken Historia 8</i>	18
<i>Historia PUNKT SO</i>	19
<i>Hi Historia 7–9, Utkik</i>	20
LIBER	22
<i>SO-S Historia ämnesboken</i>	22
NATUR & KULTUR.....	23
<i>Levande historia 8</i>	23
<i>Levande Historia 9</i>	24
ANALYS	26
"DET OKÄNDA AFRIKA"	26
AFRIKAS FÖRKOLONIALA HISTORIA	27
<i>Egypten i Afrika</i>	28
SLAVAR ELLER MÄNNISKOR?	28
OBJEKTIFIERING	31
AFRIKANERS FRÅNVARO I AFRIKAS HISTORIA	32
MOTSTÅNDET	32
FÖRÄNDRINGEN ÖVER TID	33
SAMMANFATTNING	35
DISKUSSION	36
LITTERATURFÖRTECKNING	38
BÖCKER & RAPPORTER	38

ARTIKLAR.....	38
GRANSKADE LÄROMEDEL.....	38
ELEKTRONISKA KÄLLOR.....	39

Inledning

Afrika och dess folk, kultur och natur har under lång tid utövat dragningskraft på det västerländska medvetandet. De utmärkande skillnaderna som existerade mellan kulturerna kom att bli symbol för barbari och vildhet i det västerländska medvetandet.¹ Med utgång från denna bild blev den afrikanska världsdelen dömd att representera det västerlandet inte var.

Idag tillhör kolonialismen till det förgångna, men dess spår har lämnat djupa märken i människors medvetande. Enligt Mai Palmberg har inställningen till Afrika och afrikaner i Europa varit uttryck för en kolonial ideologi som motiverade makten över Afrika och dess utnyttjande. Kolonialismens ideologi lever kvar men i andra former.²

Enligt rapporten Afrofobi,³ som var utgångspunkten för ämnesvalet i denna uppsats, upplever människor med afrikansk bakgrund eller afrikansk utseende en märkbar fientlighet i det svenska samhället. Denna fientlighet visar sig i form av benämning med nedsättande afrofbiska rasord som t.ex. n-ordet, på offentliga platser.⁴ Utsatthet på den svenska arbetsmarknaden och inom bostadssektorn är också något som personer med afrikansk bakgrund får uppleva.⁵ Likaså upplever dessa personer att deras utbildning, erfarenhet och kompetenser ifrågasätts generellt och behandlas på ett infantiliserande sätt.⁶ Det framkom också att unga svarta män behandlas utifrån stereotypa bilder och ses som potentiella brottslingar och kontrolleras oftare av poliser utan substantiell grund.⁷

Denna inställning till Afrika och afrikaner borde givetvis inte förekomma i samhället idag. Särskilt då det finns goda krafter i samhället som arbetar för ett mer öppet samhälle där människor lever i symbios. När det gäller Afrika och afrikaner bör det göras en grundlig

---

¹ Ajagán-Lester, Luis. *"De andra" Afrikaner i svenska pedagogiska texter (1768–1965)*. 2000, s 13

² Palmberg, Mai. *Afrika i skolböckerna. Gamla fördomar och nya*. 1987, s 5

³ Hübinette, T. Kawesa, V. Beshir, S. *Afrofobi. En kunskapsöversikt över afrosvenskars situation i dagens Sverige*. 2014, s 27ff

⁴ Ibid, s 57

⁵ Ibid, s 45-47

⁶ Ibid, s 61

⁷ Ibid, s 64

granskning i alla instanser i samhället som t.ex. media, tv, skola o.s.v. för att helt utplåna den etnocentriska bilden av Afrika och afrikaner, anser jag. Läromedel är en viktig del av denna granskning.

Tidigare forskning visar att svenska skolböcker var präglade av rasistiska perspektiv. Under 1960-talet gjordes en granskning i syfte att rensa det rasistiska perspektivet, men lyckades inte helt. Det gjordes en ytterligare skolboksgranskning under 1990-talet där man upptäckte att det inte fanns direkta rasistiska antydningar, men däremot fanns det tendens till att beskriva verkligheten i motsattpar som t.ex. vit/svart, rik/fattig, utvecklat/underutvecklat, här/där. Det fanns utsagda budskap som associerades till begreppen som t.ex. att svart associerades med ”att det är synd om” och vit associerades med ” att ha ett gottställt liv”. Afrika fick en särskilt nedvärderande bild och behandlades styvmoderligt.⁸

Med tanke på denna bakgrund är det viktigt att som lärare vara medveten om den etnocentrismen som kan förekomma i läromedel, media och tv och därmed kunna skapa möjligheter för eleverna att ifrågasätta och kritiskt granska sådant innehåll.

Lärobokens betydelse

Enlig författaren Niklas Ammert (2011) utgör läroboken ett gemensamt drag i undervisningen, detta gäller trots att det finns andra resursmässiga variabler såsom elevgruppens konstellation, dess kunskaper och erfarenheter, läraren och dennes kunskaper och erfarenhet.⁹ Han menar att läroboken är central trots att lärare inte använder boken som rättesnöre utan som referens samt hämtar material ur olika typer av medier. Det handlar inte endast om att använda läroböckerna mycket utan även ställningstagande som t.ex. att ta avstånd från dem, är ett sätt att förhålla sig till läroboken och som i sig påverkar undervisningen.¹⁰

---

⁸ Ajagán-Lester, 2000, s 14

⁹ Ammert, Niklas. *Om läroböcker och studiet av dem*. I Ammert N (red) *Att spegla världen. Läromedelsstudier I teori och praktik*. 2011, s 26

¹⁰ Ibid, s 26

Vidare hänvisar Ammert till Reichenberg och Dagon Skjelbred som menar att skolböcker har en paratextuell betydelse, vilket betyder att det har format elevers och lärares tolkningar om vilket innehåll och vilken typ av kunskap som är viktigt.¹¹

Ammert refererar till Lena Olsson som menar att det finns en tydlig etnocentrism i läroböcker som lärare och elever bör hantera och problematisera i undervisningen. Undervisningen ska kunna bidra med stöd att förstå den rådande situationen och den historiska framväxten samt skapa förståelse för andra kulturer. För att detta ska uppnås bör böcker ge ett sådant perspektiv. Fokuseringen på västerlandet i nyare läroböcker är påtaglig, enligt Ammert.¹²

Ammert menar också att elever har en god förmåga att kunna tolka komplicerade uttryck, budskap, värderingar och sinnesstämningar, men huruvida läroböckernas innehåll får ett direkt resultat i elevernas kunskaper och färdigheter är ett forskningsområde som är ganska oprövat. En finsk undersökning visade att en del av elevers prestationer som kunde följas hade ett direkt samband med de läromedel som användes i undervisningen.¹³

---

¹¹ Ibid, s 26

¹² Ibid, s 36

¹³ Ibid, s 37-38

Forskningsöversikt

Luis Ajagán-Lester

”De andra” - Afrikaner i svenska pedagogiska texter (1768–1965) är en avhandling skriven av Luis Ajagán-Lester (2000) som tar upp frågan om afrikaner i svenska pedagogiska texter från 1768 till 1965. Syftet med undersökningen är att skildra, förstå och klargöra de ideologiska förändringarna som har ägt rum i diskussionen om afrikaner.¹⁴

Avhandlingen är indelad i fyra olika perioder. Den första delen tar upp pedagogiska texter mellan åren 1768–1850. Under denna period framställs afrikanerna i texterna som vilda och ofullständiga människor. Uppmärksamheten låg på det som sågs som annorlunda och detta resulterade i tänket ”vi” och ”dem”. Åtskillnaden mellan ”vi” och ”dem” som fanns i texterna under denna tidsperiod var framförallt baserat på det kulturella perspektivet och inte det rasmässiga. Beträktaren av afrikanerna beskrivs som kristen och civiliserad. Texterna är skrivna i monologisk form utan någon nyans eller perspektiv. De benämningar som användes på afrikanerna var utomafrikanska förutom ett fåtal undantag.¹⁵

Den andra delen i undersökningen tar upp pedagogiska texter från mitten av 1850-talet till mitten av 1920-talet. Texterna under denna period präglas av bilden av den förändring som skedde i kategoriseringsprocessen. Man kan skönja hur förändringen i rasindelningen växlar från biologisk klassificering till en klar rasistisk grundad kategorisering som bygger på hudfärg, ansiktsform, hår och andra yttre egenskaper.¹⁶ Denna gränsdragning mellan olika folk och kulturer skapade det hierarkiska tänkandet om civilisationens trappa där människor placerades på olika nivåer.¹⁷ Civilisationens trappa användes som en metafor för rangordning av kulturer längs en trappa som skulle representera utvecklingen mot civilisationen.¹⁸

Texterna under denna period beskriver afrikanerna som de upptäckta utan historia eller civilisation. Européerna däremot beskrivs som upptäckarna och de civiliserade. Slavhandelns riktiga avsikt om de kapitalistiska intressena får en annan vinkling och istället talas det om hur

---

¹⁴Ajagán-Lester, 2000 s 39

¹⁵ Ibid, s 66–67

¹⁶ Ibid, s 130

¹⁷ Ibid, s 91-92

¹⁸ Ibid, s 93

afrikanen säljer de egna till européerna.¹⁹ Författarna under denna period hade en tendens att producera ett enstämigt budskap om afrikaner som skildrades utan nämnvärd kritik.

Lärobok efter lärobok kunde ta upp samma budskap utan granskning oavsett författare.²⁰

I den tredje delen undersöker Ajagán-Lester pedagogiska texter från 1920–1958. Under denna period visade texterna att andra egenskaper än bara färg började förknippas med ras. Retzius anatomiska lära från 1840-talet blev utgångspunkten för den ”nya” metoden att kategorisera människor. Huvudskålarna och ansiktsformerna kom att jämföras med psykiska egenskaper och med olika mätningar började man att skilja mellan raser.²¹ Denna kategoriseringsmetod med ärftliga biologiska egenskaper som markör började få inflytande på gränsdragningen mellan folk, kulturer och nationer.²²

Texterna visar också att det hierarkiska tänkandet om civilisationens trappa där européerna ansåg sig själva som måttstock var åter i bruk och afrikanen var ett studieobjekt som utforskades och kategoriserades.²³ Européernas närvaro i Afrika förklaras med de kolonialistiska argumenten om europén som civilisationsskaparen och afrikanen som hedning i behov av hjälp, till att utvecklas.²⁴

I den sista delen av undersökningen behandlas pedagogiska texter från 1958–1965. I dessa texter ses de första kritiska rösterna om rasskillnader. Synen om den ”rena rasen” hade vid det här laget försvunnit ur texterna men språkliga lämningar kunde påträffas. Idén om civilisationens trappa var inte helt försvunnen och kunde också förekomma. Begreppet ras fortsatte att användas.²⁵

Mai Palmberg

Mai Palmberg (1987) skrev en liknande studie om Afrika och afrikaner i svenska skolböcker,

---

¹⁹ Ibid, s 130

²⁰ Ibid, s131

²¹ Ibid, s 146

²² Ibid, s 181

²³ Ibid, s 182

²⁴ Ibid, s 182-183

²⁵ Ibid, s 222

Afrika i skolböckerna- Gamla fördomar och nya. Syftet med studien var att bidra till diskursen om vilka fakta som förmedlas i skolorna via skolböckerna.²⁶

Studien visar enligt Palmberg att de gamla koloniala fördomarna existerar och finns kvar men i en annan form. Hon menar att det inte går att finna direkta omnämningar i skolböckerna om t.ex. att afrikanerna är ”vilda”, dock kan man finna en tydlig beskrivning om att de afrikanska samhällena i grunden är präglade av konflikter och samtidigt utelämnas fakta som förklarar konflikterna.²⁷

Studien visar också att fördomarna om afrikanerna som historielösa bekräftas i skolböckerna genom frånvaron av Afrikas förkoloniala historia. Det har gjorts en del försök i skolböckerna som Palmberg har studerat att nämna den förkoloniala historien, men man har lyckats främst att enbart fördjupa sig i Egyptens historia.²⁸

I Palmbergs studie framgår det att det inte är endast den afrikanska förkoloniala historien som lyser med sin frånvaro, utan också historien om det afrikanska motståndet mot de koloniala makterna och det afrikanska hårda arbetet som gjordes inför avkoloniseringen. Afrikanerna kunde inte beskrivas som handlande subjekt, menar Palmberg.²⁹

Ett tema som återkommer i de studerade skolböckerna är slavhandeln. Det ges en beskrivning om hur eländigt slavarerna hade det under resan till sina destinationer. Det görs också påpekanden om att slavhandeln även bedrevs av araber och att slavhandeln var en vanlig förekomst i Afrika.³⁰

Information om det strukturella våldet och utnyttjandet som rådde i Afrika i samband med koloniseringen nämns inte, förklarar Palmberg. Hon förklarar vidare att även information om hur det koloniala utnyttjandet påverkade afrikanernas levnadsvillkor utelämnades i de studerade läroböckerna.³¹

---

²⁶ Palmberg, 1987, s 3

²⁷ Ibid, s 9

²⁸ Ibid, s 13

²⁹ Ibid, s 14

³⁰ Ibid, s 15

³¹ Ibid, s 16

Förutom de gamla fördomarna som har ändrat skepnad och lever kvar har det också tillkommit nya fördomar enligt Palmbergs studie. De tillkomna fördomarna handlar om hur man ser på Afrika som ett stort u-land som är i behov av ständig hjälp för att må bättre. Denna syn gör att det är just u-hjälpen som blir kärnan i diskussionen medan de inhemska ansträngningarna negligeras, förklarar Palmberg.³²

Palmberg skriver vidare att de upprepade skildringarna om att det existerar konstanta problem i Afrika som framförs via texter och bilder förstärker synen på Afrika som eländets kontinent.³³

Palmbergs (2000) andra studie om bilden av Afrika är boken *Afrika för partnerskap? Afrika i de svenska skolböckerna*. Syftet med denna studie är att få förståelse för frågan om vad skolböcker säger om Afrika.³⁴

I denna studie finner Palmberg att skolböckerna har en tendens att använda dikotomier i beskrivandet av Afrika, olika motsatspar används som uttryck för rangordning och nivåtänkande. Begrepp som traditionellt och modernt, u-land och i-land, förstavärlden och tredjevärlden är alla dikotomier som används för att rangordna och beskriva Afrika som en motbild till det västländska.³⁵ Etnocentrismen skiner igenom i beskrivandet av Afrika, hävdar Palmberg.

Vidare förklarar Palmberg att läroböckerna lägger stor fokus på problemen och svårigheterna i Afrika och ger en pessimistisk bild av situationen på kontinenten. Hon gör invändning mot denna beskrivning av problemen och svårigheterna och menar att sådan beskrivning borde ha ett dynamiskt perspektiv, där man talar om åt vilket håll riktningen går ”framsteg och bakslag” samt nämna afrikanernas vilja och förmåga till förändring.³⁶

---

³² Ibid, s 26-27

³³ Ibid, s 28

³⁴ Palmberg 2000, s 8

³⁵ Ibid, s 33-36

³⁶ Ibid, s 241

Masoud Kamali

Skolböcker och kognitiv andraifiering är en studie av Masoud Kamali (2006). Studien handlar om hur ”vi” definieras i skolböcker och hur det förhåller sig till ”de andra”. Studiens syfte är att ta reda på om det finns gemensamma samband i texterna som diskursivt återger ”vi” i förhållande till ”dem”. De undersökta böckerna är religions- och historieböcker för gymnasieskolan.³⁷

I studien visade det sig att Afrika berörs i de avsnitt där slaveriet och kolonialismen tas upp och där görs inte någon ansträngning till att återge en tydlig bild av de hemska folkorden och förslavningen av människorna i Afrika.³⁸ Däremot berättas det mer noggrant om Europas behov av råvaror och arbetskraft som en förklaring till att europeiska stormakter började med slavhandeln. Att slaveriet och kolonialismen hade med rastänkande att göra återges inte, skriver Kamali. Han skriver också att slavhandelns roll i kapitalismens utveckling i Europa inte tas upp heller.³⁹

Studiens slutsats är enligt Kamali att de undersökta skolböckerna skildrar ”de andra” som mindervärdiga än ”oss” och att detta i sin tur ger upphov till en uppdelning i ”vi” och ”dem”. Dessutom skriver han att de undersökta historieböckerna har en västcentrisk och selektiv bild av världshistorien.⁴⁰

Sammanfattning

Resultaten som Ajagán-Lesters (2000) avhandling visar är att afrikaner i de tidigare pedagogiska texterna har skildrats på ett rasistiskt sätt och beskrivits som en lägre ras med negativa egenskaper. Den tydliga gränsdragningen som görs i texterna mellan ”vi” och ”dem” grundar sig i tänket där den egna kulturen ses som referensram för bedömning av andra.

---

³⁷ Kamali, Masoud. *Skolböcker och kognitiv andraifiering*. I *Utbildningens dilemma: Demokratiska ideal och andraifierande praxis*. SOU 2006:40 Rapport av utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering. 2006, s 51

³⁸ Ibid, s 74

³⁹ Ibid, s 89-90

⁴⁰ Ibid, s 93

Mai Palmbergs (1987) första studie om Afrikabilden i svenska läroböcker visar att det i de studerade skolböckerna finns gamla koloniala fördomar som visar sig i mer subtila former. Dessa fördomar visar sig i beskrivandet av afrikaner som konfliktbenägna vilket underförstått bekräftar de gamla fördomarna ”vilda afrikaner”. Dessutom menar Palmberg att man kan finna nya fördomar som skildrar Afrika som fattigt och i ständigt behov av hjälp. I Palmbergs (2000) andra studie konstateras det att det finns en mängd etnocentrism i beskrivandet av Afrika och afrikaner i skolböckerna. Dessutom ges en pessimistisk bild av Afrika, där problemen och svårigheterna får större fokus än själva utvecklingsarbetet.

Masoud Kamali (2006) studerar hur ”vi” definieras i skolböcker och hur det förhåller sig till ”de andra”. Resultaten visar att det finns etnocentrisk skildring av ”de andra”. De andra skildras som mindervärdiga än oss vilket leder till en uppdelning mellan ”vi och ”dem”

Teoretiskt perspektiv

Den teoretiska utgångspunkten för denna uppsats är den postkoloniala teorin. Utgångsläget för den postkoloniala teoribildningen är i indisk kultur- och historieforskning. Den postkoloniala teorin växte fram som en kritik mot de förhärskande koloniala och nationalistiska historieberättelserna som framställde historien som ett resultat av elitens aktiviteter utan att ta hänsyn till folkets agerande. Begreppet postkolonialism har använts inom litteraturvetenskapen i England och USA då den betecknade all engelsklitteratur utanför England, emellertid kom begreppets innebörd att utvidgas. Postkolonialism har använts som beteckning för sambandet mellan kultur och imperialism. Enligt postkolonialismen är all kultur influerad av den europeiska imperialismens processer. Således är postkolonialismen en kritik mot synsätt som analyserar samtida kulturella processer utan att ta hänsyn till kolonialismens historia.⁴¹

På frågan om när postkolonialismen inträffade svarar Stuart Hall (2011) att begreppet ”postkolonial” inte är tillägnat något särskilt samhälle eller särskild tidpunkt ”då” och ”nu” utan att det är närmast en omtolkning av ”kolonisering” som en del av en transnationell och transkulturell global process.⁴² Inget samhälle kan uteslutas ur denna process, utan kolonialismens verkningar som präglar kulturella identiteter och samhällen är något som berör alla, de koloniserade, kolonisatörerna och de som inte var deltagande i någotdera.⁴³

Catharina Landström (2001) beskriver den postkoloniala teorin som mångfacetterad och inrymmer både politisk aktivism och världsfrånvärd filosofi. Som politisk rörelse strävar postkolonialismen att förändra de orättvisor som skapades på grund av västerlandets exploatering av andra världsdelar.⁴⁴

Bland de främsta teoretikerna inom den postkoloniala teorin är Edward Said, som verkade som professor i litteraturvetenskap vid Columbia University.⁴⁵ I sin bok *Orientalism* som

---

⁴¹ Eriksson, Catharina. Eriksson Baaz, Maria & Thörn, Håkan. *Globaliseringens Kulturer. Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*. 2011, s 16

⁴² Ibid, s 86

⁴³ Ibid, s16

⁴⁴ Landström, Catharina. *Postkoloniala texter. 2001, s 7*

⁴⁵ Said Edward W. *Orientalism*. 2004, s 8

utkom för första gången 1978 undersöker han hur kunskap om andra skapas i olika typer av västerländska texter. Han menar att orientalismen verkade som stöd till kolonialmakternas politiska och ekonomiska makt genom att konstruera och frambringa österlandet som västerlandets motsatsbild.⁴⁶

Said kritiserar orientalismen och menar att den bygger på en uppdelning mellan ”vi” och ”de andra” där uppdelningen grundar sig på en erinring om en överlägsen europeisk identitet.⁴⁷ Denna uppdelning menar Said är ett sätt för västerlandet att hävda sig och inneha en högre ställning genom att skildra ”de andra” som en motbild till det egna.⁴⁸ Det var även ett sätt att markera de egna framgångarna, den egna rationaliteten och dra orättmätig fördel av världsomfattandet politisk dominans.⁴⁹

”Ty sådana uppdelningar är generaliseringar vilkas syfte i historisk tid och nutid varit att betona betydelsen av uppdelning mellan en sorts människor och en annan sorts människor, i allmänhet för att uppnå mål som inte varit särskilt hedervärda.” (Said 2004, s 120)

Västerlandet framställde ”de andra” som irrationella, förfallna, och avvikande medan Europa var det motsatta d.v.s. rationell, dygdig, mogen och normal.⁵⁰ Detta medförde att ”de andra” gavs en identitet av västerlandet. ”De andra” *”bedömdes som något man bedömer, något man studerar, något man avbildar och något man disciplinerar”*. Under alla dessa lägen framställs och innesluts ”de andra” inom strukturer som bygger på dominans.⁵¹

Orientalismen enligt Said var en politisk vision av verkligheten, där dess struktur framhöll skillnaden mellan det kända ”västerlandet” och den okända ”orienten”. Denna vision ledde till utformandet av två världar där ”vi” levde i vår värld (västerlandet) och ”de andra” i deras (orienten), men med större frihet för västerlänningen att kunna genomtränga, tampas med och

---

⁴⁶ Eriksson C. Eriksson Baaz M. Thörn H, 2011, s 20

⁴⁷ Said, 2004 s 70-71

⁴⁸ Ibid, s 64

⁴⁹ Ibid, s 52

⁵⁰ Ibid, s 112

⁵¹ Ibid, s 113

ge uttryck och mening åt den mystiska orienten. Orientalismens grepp var både långvarig och omänsklig förklarar Said.⁵²

”I mitt resonemang är orientalismens verklighet både antihuman och seglivad. Dess spännvidd, dess institutioner och dess inflytande i alla sammanhang fortlever än idag.” (Said, s117)

Centrala begrepp

Nedanstående begrepp är återkommande i uppsatsen, därför är det passande med ett förtydligande av dessa begrepp.

Andraifiering

Andraifiering är en process som definierar människor som inte anses tillhöra majoritetsgruppen i ett samhälle som ”den andre”. Konstruktionen av ”den andra” skapas genom förutfattade meningar, föreställningar och normer om andra människor. Andraifiering har en tvåriktad process, där uppfattningen om ”de andra” skapar på samma gång en föreställning om ”vi”. Andraifieringens viktiga funktion är inte behovet av att konstruera ”de andra” utan snarare att skapa ett ”vi”.⁵³ Användningen av begreppet andraifiering skrivs i uppsatsen som ”de andra”.

Etnocentrism

Etnocentrism innebär en benägenhet att uppfatta den egna kulturen, nationen eller folket som det centrala, unika och normsättare.⁵⁴ Etnocentrism är också en överlägsen och nedvärderande attityd mot det som uppfattas som avvikande. Ett etnocentriskt inslag är en tendens att bortse från eller förringa såväl världssystem och normer som historiska processer och skeenden i andra kulturer.⁵⁵

---

⁵² Ibid, s 117

⁵³ Nationella sekretariatet för genusforskning

⁵⁴ Palmberg, Mai. *Afrikabild för Partnerskap? Afrika i de svenska skolböckerna*. 2000, s 68

⁵⁵ NE 2018

Syfte

Syftet med uppsatsen är att studera hur Afrika och afrikaner representeras i historieböckerna för grundskolans senare år samt se hur representationen förändras över tid.

Forskningsfrågor

Hur representeras Afrika i olika historieböcker för grundskolans senare år?

Hur representeras afrikaner i olika historieböcker för grundskolans senare år?

Hur förändras bilden av Afrika och afrikaner i historieböckerna över tid och hur kan förändringen förstås?

Metod

Metoden som används i denna uppsats är en kvalitativ innehållsanalys med hermeneutisk inriktning där texten granskas. Med kvalitativ innehållsanalys söker man de underliggande teman i texterna som kodas och därefter kategoriseras.⁵⁶ För att komma åt kärnan i analysarbetet är det viktigt med tolkningsperspektivet,⁵⁷ vilket motiverar valet av den hermeneutiska analysen. Hermeneutiken är en vetenskaplig metod som handlar om att tolka, förstå och förmedla upplevelser av olika företeelser.⁵⁸ Det finns tre olika inriktningar inom den hermeneutiska analysmetoden. Existentiellt inriktade hermeneutik handlar om att förstå författaren bakom texten genom empati och inlevelse.⁵⁹ Misstankens hermeneutik är när man skriver in förklaringar i tolkningsprocessen, t.ex. ord, satser, tecken. Den tredje inriktningen, kallas allmän tolkningslära och handlar om att fokus ligger i förståelsen av budskapet i texten och textens olika delar ska inte vara motstridiga utan de ska ställas i relation till helheten. Inom denna inriktning är det förståelsen av ett budskap som får störst fokus.⁶⁰ I mitt analysarbete kommer jag att utgå ifrån den tredje inriktningen och kommer att fokusera på förståelsen av budskapet i texterna. Dessutom kommer jag att använda kvantitativa inslag i

---

⁵⁶Bryman, A. *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2011, s 290

⁵⁷ Ibid, s 290

⁵⁸ Westlund, I. Hermeneutik. I Fejes A & Thornberg R (Red.). *Handbok i kvalitativ analys*. 2009, s 62

⁵⁹ Ibid, s 63

⁶⁰ Ibid, s:65

analysen i form av insamling av numeriska data.⁶¹ Jag kommer att räkna antal sidor där Afrika berörs på ett eller annat sätt. Det kvantitativa inslaget i mitt analysarbete ska ses som komplement så att helhetsbilden av Afrika presentationen i böckerna blir tydligt.

Analysprocessen

Analysarbetet påbörjades med en närläsning av texterna med syfte att få en helhetsbild av texternas utformning och innehåll samt se antalet sidor där Afrika berördes. Jag antecknade antal sidor och under vilka teman Afrika togs upp. I nästa fas av analysarbetet gjorde jag en närläsning med syftet att undersöka texten och se vad som skrivs om Afrika och afrikaner och vad som utesluts. Vid närläsningen hade jag olika frågeställningar i bakhuvudet som jag utgick ifrån. Frågorna jag ställde lät enligt följande: I vilka sammanhang nämns Afrika? Hur nämns afrikaner t.ex. med namn eller andra omskrivningar? Hur framställs afrikanerna, som individer eller grupper? Vilka gör något aktivt? Vilka nämns vid namn i böckerna? Hur ser skillnaderna ut i beskrivandet av Afrika och afrikaner mellan de olika läroböckerna? Jag förde anteckningar kontinuerligt kring de mönster jag fann utifrån de frågeställningar jag ställde till texterna. Jag har dessutom tittat på bildtexter och även där utgått från frågeställningarna ovan. Utifrån dessa frågeställningar har jag kunnat fastställa de kategorier som presenteras i resultatsdelen.

Urval och avgränsning

Då undersökningen utgår från en kvalitativ metodansats är det mest tillbörligt att använda ett målstyrt urval. Detta innebär att urvalet görs genom att man väljer enheter t.ex. individer, organisationer och dokument. Urvalet ska ha en direkt koppling till problemformuleringen.⁶² Jag har valt ut fyra olika läromedelsförlag, Almqvist & Wiksell, Natur & kultur, Liber och Gleerups. Motiveringen till detta urval är att dessa förlag är bland de stora läromedelsförlagen som ger ut historieböcker för grundskolans senare år. Dock existerar inte Almqvist & Wiksell som enskilt förlag längre utan är en del i Liber koncernen och namnet används som varumärke för läromedel. Jag har begränsat mig i tid och valt att använda läroböcker utgivna mellan 1991 till 2015.

---

⁶¹ Bryman, 2011, s 150

⁶² Bryman 2011, s 350

Tillförlitlighetsfrågor

För att undersökningens tillförlitlighet ska vara god krävs det att graden av reliabiliteten och validiteten är hög. Reliabiliteten innebär att undersökningen är pålitlig d.v.s. att det går att få samma resultat vid upprepning av undersökningen.⁶³ Min strävan har varit att ha en stark reliabilitet, därför har jag under analysprocessen varit noggrann med närläsningen och frågeställningarna som ställdes till texterna. Därmed anser jag att uppsatsen har en god reliabilitet, vilket innebär att rimligheten är stor att samma resultat kan fås vid en upprepad undersökning.

Validitet är ett mätinstrument som mäter huruvida undersökningens slutsatser hänger ihop eller inte d.v.s. om undersökningen undersöker det som avses att undersökas.⁶⁴ Jag finner att validiteten är god då jag använt olika läroböcker och jämfört resultaten med tidigare forskning.

Forskningsetiska aspekter

Materialet som används i denna undersökning är skolböcker. Skolböcker är offentliga handlingar som kan granskas och analyseras. Det kommer inte göras direkta analys av någon specifik författare, utan mer om innehållet i böckerna. Naturligtvis kommer författarnas namn finnas med som referens och källa. Förlagens namn kommer också att nämnas.

Material

Utgångsläget för materialinsamlingen var att utgå från de mest inköpta läroböckerna i historia av de tre stora förlagen i Sverige som ger ut läromedel i historia, Natur & Kultur, Liber och Gleerups, mellan åren 1991 - 2015. Förlagen tillfrågades om information om deras försäljningsstatistik som visar hur stora de är. Två av dessa ville inte ge ut någon information, medan Natur och Kultur var villig att komma med lite information om vilka av deras böcker som såldes mest både före och efter 2011. Jag har valt att undersöka och analysera läroböcker från Almqvist & Wiksell, Natur & Kultur, Liber och Gleerups.

---

⁶³ Eliasson Annika. *Kvantitativ metod från början*. 2013, s 14

⁶⁴ Ibid, s 50

Almqvist & Wiksell

Öhman Christer (1995) *Historia 1*. Västerås: Almqvist & Wiksell förlag AB

Öhman Christer (1996) *Historia 2*. Västerås: Almqvist & Wiksell förlag AB

Öhman Christer (1996) *Historia 3*. Västerås: Almqvist & Wiksell förlag AB

Natur & Kultur

Hildingsson Kaj & Hildingson Lars (1995) *Levande Historia. 8*. Stockholm: Natur & Kultur

Hildingson Kaj & Hildingson Lars (2002) *Levande historia. 8*. Stockholm: Natur och Kultur

Hildingson Kaj & Hildingson Lars (2003) *Levande historia. 9*. Stockholm: Natur & Kultur

Liber

Ivansson Elisabeth & Tordai Mattias (2008) *SO-Serien Historia Ämnesboken*. Stockholm: Liber

Gleerups

Almgren Hans, Almgren Birgitta & Wikén Stefan (1992) *Historia 8. Örebro. Gleerups* (Utgiven 1996)

Nilsson Erik, Olofsson Hans & Uppström Rolf (2001) *Gleerups Historia. Punkt SO*. Malmö: Gleerups

Nilsson Erik, Olofsson Hans & Uppström Rolf (2013) *Hi: historia 7–9*. Malmö: Gleerups

Resultat

Resultatdelen kommer att redovisas enligt informationen som finns om Afrika i de undersökta läroböckerna. Jag kommer att utgå från förlagen och på ett kronologiskt sätt presentera böckerna.

Almqvist och Wiksell

Historia 1,2,3

Dessa böcker ingår i serien Rondo som är Almqvist & Wiksells ämnesböcker i Geografi, historia, religionskunskap och samhällskunskap för grundskolans senare år. Böckerna består av tre delar där den första delen är från 1995 och de två andra delarna är från 1996. Böckerna är skrivna av Christer Öhman.

I den första boken finns inte mycket om Afrika. Det nämns kort om människans första historia och att skelett hittats i Afrika.⁶⁵Författaren ägnar däremot flera sidor åt att beskriva Egyptens gamla historia. Afrika nämns endast i förklaring att Egypten ligger i Afrika.⁶⁶

I den andra boken ges det större utrymme till att berätta om hur européerna lyckades genom att runda Afrika hitta vägen till Indien.⁶⁷Vidare tar boken upp slavhandeln och orsakerna till det. Författaren är noga med att berätta att slavarerna fick utstå en grym behandling.⁶⁸

Den tredje boken tar upp imperialismens framgångar och hur européerna lyckades skaffa makt över folken i Afrika och Asien. Under rubriken "Afrika delas" ägnar författaren nästan en hel sida åt att beskriva hur Henry Stanley tog sig in i inre Afrika för att leta reda på missionären David Livingstone. Författaren tar upp också hur afrikanerna utnyttjades i deras hemländer för att tjäna de nya ledarna.⁶⁹

---

⁶⁵ Öhman, C. *Historia 1*.1995, s 8

⁶⁶ Ibid, s 28-33

⁶⁷ Öhman, C. *Historia 2*.1996, s 26-29

⁶⁸ Ibid, s 52-53

⁶⁹ Öhman, C. *Historia 3*.1996, s 40-43

I denna bok tar man också upp Sydafrikas historia, hur européerna kom in och därefter hur landet tidigt blev självständigt men styrdes av de vita som skapade det rasistiska apartheidsystemet för att åtskilja svarta och vita. Avsnittet om Sydafrika avslutas med att landet avskaffar apartheid efter omvärldens hårda kritik och uteslutande från många internationella organisationer.⁷⁰

Historia 1,2,3	Afrika	Slavhandeln & slavar	Egypten	Totala antal sidor i boken
Antal sidor	10	5	3	384

Tabell 1: Här visas antal sidor där Afrika, slavhandeln/slavar och Egypten förekommer. Historia 1,2,3 är tre enskilda stadieböcker från samma förlag. I denna tabell har de sammanslagits.

Gleerups

SO Boken Historia 8

Den här boken är skriven av Hans Almgren, Birgitta Almgren och Stefan Wikén. Boken är tryckt 1991.

Den första texten om Afrika i denna bok handlar om en handelsstad i Nordafrika som var behärskad av araberna och drev handel med lokalbefolkningen. Därefter ges det utrymme till att skriva om Afrikas förkoloniala historia. Man skriver kortfattat om att det har funnits mäktiga riken på kontinenten. De riken som nämns är Mali, kungadömet i Benin, bantufolkens jordbrukssamhälle, handelsstäder längs östkusten och längre in i kontinenten nämns Zimbabwe som var ett mäktigt rike från 1000-talet till 1400-talet. Författarna nämner också att det fanns kunskaper om tillverkning av järnredskap redan under 500-talet f.Kr.⁷¹

Under rubriken ”Europa erövrar världen” skriver författarna om början till erövringarna och hur portugiserna lyckades hitta vägen till Indien via sjövägen. Under samma rubrik fortsätter författarna att skriva om koloniseringen av Afrika, Asien och Amerika. De tar upp hur kolonistörerna plundrade och utnyttjade människorna i de erövrade områdena.⁷² Nästa ämne som tas upp är slavhandeln. Människor i Afrika köptes genom byteshandel och fördes över till

⁷⁰ Ibid, s 117-119

⁷¹ Almgren H, Almgren B & Wikén S. *SO-boken Historia 8*.1991, s 115-117

⁷² Ibid, s 123-127

Amerika i överfulla skeppar. Författarna påpekar att det fanns afrikanska kustsamhällen som var specialiserade på slavhandeln.⁷³

SO Boken Historia	Afrika	Afrika i andra sammanhang	Slavhandeln & slavar	Totala antal sidor i boken
8				
Antal sidor	3	3	7	225

Tabell 2: Här visas antal sidor där Afrika, slavhandeln/slavar och Egypten förekommer

Historia PUNKT SO

Den här boken är en studiebok som är indelat i tre delar. Boken är skriven av Erik Nilsson, Hans Olofsson och Rolf Uppström (2001).

I kapitlet om Egypten, nämns Afrika en gång vid inledningen. Resten av texten handlar om de gamla egyptiernas liv, samhällssystem och skrivkonst.⁷⁴ I kapitlet om Världskulturens möte finns en rubrik som heter ”Afrikanska kungadömen”. På en dryg halvspalt skriver författarna om arabernas handel med Afrika och hur islam blev en viktig religion längs den afrikanska östkusten. Det som berättas om gamla kungadömen i Afrika är att européerna hört rykten om den kristna Etiopien, men kom också att överraskas av att möta andra mäktiga kungadömen. Författarna nämner också att kungar i Afrika länge sysslat med slavhandel och att européerna kom att vara deras främsta kunder.⁷⁵

Om slavhandeln skrivs i kapitlet som heter ”Revolutionernas tidsålder”. Man skriver kortfattat att slavhandeln varit ett dystert kapitel i världens historia. Författarna skriver att cirka 6 miljoner människor fördes till den amerikanska kontinenten som slavar.⁷⁶

I kapitalet om ”Världen under 1815–1915” får imperialismen egen rubrik, där författarna kortfattat skriver om hur européerna erövrade stora områden. Författarna skriver i punktform orsakerna till imperialismens framfart.⁷⁷

---

⁷³ Ibid, 1991, s 130-131

⁷⁴ Nilsson, E. Olofsson, H. Uppström, R. *Historia. Punkt SO*. 2001, s 20-30

⁷⁵ Ibid, s 122

⁷⁶ Ibid, s 141

⁷⁷ Ibid, s 194

I samma kapitel finns en annan underrubrik som heter ”Afrika”. Där skriver författarna om de svårigheterna som hindrade européerna att ta sig in i Afrikas inre. När dessa svårigheter övermannades började kapplöpningen om Afrika. Hela Afrika delades upp mellan de europeiska makterna förutom Etiopien som under kejsaren Menelik's styre kunde besegra Italiens invasionsförsök.⁷⁸

I kapitlet ”Mot en bättre värld” finns en underrubrik som heter ”Avkoloniseringen”. Där skriver man att avkoloniseringen i Afrika tog fart under 1950–1960. I de flesta fall skedde övergången under fredliga former. Men i länder som Algeriet där de vita hade makten pågick långa och blodiga befrielsekrig innan självständigheten. ”Världsdelen med problem” är en annan underrubrik där man räknar upp de problem som drabbade Afrika, b.la. oroligheter och inbördeskrig som var en konsekvens av de godtyckliga gränsdragningarna. Dessutom tar man upp de ekonomiska problemen, torkan, misslyckanden med industrialisering och aidsproblematiken.⁷⁹

Historia PUNKT SO	Afrika	Afrika i andra sammanhang	Slavhandeln och slavar	Egypten	Totala antal sidor i boken
Antal sidor	10	4	3	11	360

Tabell 3: Här visas antal sidor där Afrika, slavhandeln/slavar och Egypten förekommer

Hi Historia 7–9, Utkik

Den här boken ingår i serien Utkik som är basläromedel i SO för årskurs 7–9. Boken är skriven av Erik Nilsson, Hans Olofsson, Rolf Uppström (2013).

Boken inleds med kort fakta om den afrikanska staden Timbuktu i Mali. Man får reda på att Timbuktu under 1300-talet var ett handelscentrum mellan Nordafrika och Afrika söder om Sahara. Staden var en av världens största lärocentrum med universitet och många bibliotek men hamnade i glömskan efter att staden utsattes för anfall norrifrån.⁸⁰

⁷⁸ Ibid, s 198-200

⁷⁹ Ibid, s 338, 346

⁸⁰ Nilsson, E. Olofsson, H. Uppström, R. *Hi Historia 7–9. Utkik*. 2013, s 6

I kapitlet om ”Medelhavs världens antika kulturer” skrivs det om Egypten och faraonernas floddal. Man får reda på om hur livet såg ut för de gamla egyptierna och vilken betydelse religionen hade för människorna. Det nämns ingenting om Afrika i denna text.⁸¹

I ett annat kapitel som heter ”På andra sidan haven” tar man upp det som kallas för triangelhandeln. Från europeiska hamnstäder seglade fartyg till Västafrika med olika varor som byttes ut mot slavar och därefter seglade man vidare till Västindien och sålde slavar. För vinsten köpte slavhandlarna andra varor som såldes med högre vinst i England. Stycket avslutas med att det inte var européerna som tog slavar utan de lokala slavjägarna.⁸²

I kapitlet ”Världen under 1800-talet” skriver författarna om imperialismen, européernas uppfinningar som underlättade inträdet till Afrika, kapplöpningen om Afrika och motståndet som erövrarna mötte. Vad gäller motståndet skriver författarna att det förekom uppror nästan överallt på kontinenten men slogs ned hårt och blodigt. Författarna avslutar stycket genom att nämna de svåra följderna som imperialismen orsakat Afrika.⁸³

”Efterkrigstiden” är ett annat kapitel där författarna tar upp koloniernas frigörelse och vilka problem Afrika drabbas av både som följd av imperialismen och nya problem i samband med den nya situationen.⁸⁴

I Kapitlet ”Mot en enad värld” tar man upp de händelser som ägde rum i Nordafrika. Den arabiska våren 2011, vars startpunkt startade i Tunisien och spred sig vidare till Libyen och Egypten.⁸⁵

Hi Historia 7–9 Utkik	Afrika	Afrika i andra sammanhang	Slavhandel & slaveriet	Egypten	Totala antal sidor i boken
Antal sidor	9	5	4	3	360

Tabell 4: Här visas antal sidor där Afrika, slavhandeln/slavar och Egypten förekommer

---

⁸¹ Ibid, s 16-18

⁸² Ibid, 92-93

⁸³ Ibid, s 154, 157-159

⁸⁴ Ibid, s 269

⁸⁵ Ibid, s 344-345

Liber

SO-S Historia ämnesboken

Den här boken ingår i SO serien från Almqvist & Wiksell och är skriven av Elisabeth Ivansson och Mattias Tordai (2008).

I bokens första kapitel nämns Afrika i samband med människans äldsta historia, Afrika nämns som urhemmet för den moderna människan som sedan började sprida sig till andra världsdelar.⁸⁶

I kapitlet ”Högekulturer växer fram” ges utrymme för det gamla Egypten. Det enda som kan associeras till Afrika i texten är att Egypten ligger i norra Afrika.⁸⁷

Nästa text där Afrika nämns är kapitlet om imperialismen, där man kort nämner hur europeiska stater ville bygga imperier genom att ta land i Afrika och Asien. I samma kapitel nämns också hur européerna delade in människor i raser och var övertygade om deras överlägsna styrka. Man berättar vidare att de flesta folken i de erövrade områdena hade accepterat de vitas överlägsenhet.⁸⁸

”De flesta, både i Afrika och i Asien, var ju vana vid att det fanns kungar och hövdingar. Nu var kungen vit” (Ivansson & Tordai 2008, s 234)

Vad gäller motståndet tas det upp att det fanns människor som kämpade för sitt människovärde. Idéerna från Europa om samma rättigheter blev viktiga för människorna i Afrika och frihetskampen började under 1900-talet.⁸⁹

I kapitlet som heter ”USA, Det nya landet” tas slaveriet upp och man förklarar orsakerna till varför människor fördes bort från Afrika och utnyttjades som slavar samt nämner vilken syn de vita hade på de svarta.⁹⁰

---

⁸⁶ Ivansson, E. Tordai, M. *Historia. Ämnesboken*. 2008, s 6

⁸⁷ *Ibid*, s 20-24

⁸⁸ *Ibid*, s 232-234

⁸⁹ *Ibid*, s 234

⁹⁰ *Ibid*, s 260

”Slavarna köptes upp av slavhandlare i Östafrika och lastades ombord på speciellt inredda fartyg där de packades som sillar under däck. Många avled av de vidriga förhållandena ombord och kom aldrig fram till Amerika” (Ivansson & Tordai, 2008, s 260)

I näst sista kapitlet i boken skriver författarna om koloniernas befrielse. En av anledningarna som nämns i texten är européernas försvagade ställning efter kriget. Dessa kunde inte längre skicka soldater till kolonierna. De flesta kolonierna blev självständiga utan krig står det, men inte i Rhodesia, där de vita hade svårt att acceptera att svarta skulle styra.⁹¹

I samma kapitel berättas det om Sydafrika som blev självständigt 1910, men styrdes av enbart vita. De svarta som var sex gånger fler än de vita fick bo i mindre områden. Det rådde apartheidpolitik som delade upp svarta och vita. På 80-talet kunde Sydafrika inte längre stå emot omvärldens uteslutande agenda, vilket resulterade till att apartheid avskaffades i slutet av 80-talet.⁹²

I en underrubrik som heter ”Nykolonialismen” skriver författarna om den europeiska makten över de gamla koloniländerna. Många av länderna blev tvungna att sälja råvaror billigt och därför hamnade i ekonomiskt underläge och Europa hade ekonomisk makt över dem.⁹³

SO-S Historia ämnesboken	Afrika	Afrika i andra sammanhang	Slavhandeln och slaveriet	Egypten	Totala antal sidor i boken
Antal sidor	7	4	5	5	411

Tabell 5: Här visas antal sidor där Afrika, slavhandeln/slavar och Egypten förekommer

Natur & Kultur

Levande historia 8

Den här boken ingår i Natur och Kulturs samhällsorienterade läromedel SOL 3000 för skolåren 6–9. Boken är skriven av Kaj Hildingson och Lars Hildingson (2002).

---

⁹¹ Ibid, s 371-372

⁹² Ibid, s373-374

⁹³ Ibid, s 377

I kapitlet ” Världskartan ritas” skriver författarna om prinsen från Portugal, Henrik Sjöfararen som var med och erövrade Ceuta i Nordafrika och hur denne uppmuntrade till fler upptäcktsresor för att komma åt mer guld. När dessa resor visade sig vara lönsamma, ingick Henrik Sjöfararen ett avtal med påven som godkände resorna som korståg. Detta innebar att de som arbetade med slavhandeln skulle automatisk få förlåtelse. Vidare fortsätter författarna att berätta om européernas mångåriga försök att kunna ta sig längs Afrikas västkust.⁹⁴

Lite längre fram i boken finns en underrubrik som heter ” En stad på Afrikas östkust”. Författarna berättar om Vasco da Gamas långa båtture som varade i nio månader, som äntligen kom fram till en välmående stad, Mocambique, där handeln var mer utvecklad än de tidigare besökta platserna.⁹⁵

Nästa sida där Afrika nämns handlar enbart om hur européerna hittar vägen till Indien och hur dessa utvecklar sin handel genom att ta över makten till sjöss samt driva bort de muslimska köpmännen.⁹⁶

I kapitlet ” Tre stormakter” finns en underrubrik som heter ”Den lönsamma slavhandeln”. Under denna rubrik berättar författarna att engelsmännen, fransmännen och holländare sakande egna varor som lockade kinesiska och indiska ledare, därför användes vinsten från slavhandeln till köp i Indien och Kina.⁹⁷

Levande historia 8	Afrika	Afrika i andra sammanhang	Slavhandeln & slavar	Totala antal sidor i boken
Antal sidor	6	1	6	150

Tabell 6: Här visas antal sidor där Afrika, slavhandeln/slavar och Egypten förekommer

Levande Historia 9

Den här boken ingår också i Natur och Kulturs serie SO 3000. Boken är författad av Kaj Hildingsson och Lars Hildingsson (2003).

⁹⁴Hildingsson, K. Hildingsson L. *Levande historia 8. Elevbok*. 2002, s 286-289

⁹⁵ Ibid, s 293

⁹⁶ Ibid, s 294- 295

⁹⁷ Ibid, s 312

Den första texten där Afrika tas upp är i kapitlet ”Supermakter och terrorbalans” under rubriken ”Kolonialismen- uppgång och fall”. Texten handlar om hur de europeiska länderna tog över kontrollen av andra världsdelar. På samma sida skriver författarna om de orsaker som ledde till kolonisering, bl.a. skriver de missionärernas vilja att sprida kristendomen och konsten att skriva till de skriftlösa människorna. Vidare skriver författarna om Afrikas uppdelning mellan kolonialmakterna samt avkoloniseringen som tog fart efter andra världskriget.⁹⁸

Lite längre fram i samma kapitel berättas det om stormakterna USA och Sovjetunionen som utnyttjade afrikanska länder och gerillagrupper till sin fördel genom att ge pengar och vapen.⁹⁹

Levande historia 9	Afrika	Afrika i andra sammanhang	Slavhandeln och slaveriet	Egypten	Totala antal sidor i boken
Antal sidor	4		3	3	152

Tabell 7: Här visas antal sidor där Afrika, slavhandeln/slavar och Egypten förekommer

Som framgår av resultaten ovan kan man se att Afrika får lite sidutrymme i texterna i förhållande till böckernas totala antal sidor. För att få större förståelse för vad sidmängden innebär har jag gjort en liten jämförelse mellan Afrika och Asien i böckerna *Levande historia 8* (2002) och *Levande historia 9* (2003).

Levande historia 8	Afrika	Asien	Totala antal sidor i boken
Antal sidor	13	26	150

Tabell 8: En jämförande tabell som visar antal sidor där Afrika och Asien tas upp i läroboken *Levande historia 8*. Sidorna inkluderar ämnen som berör länder som finns i världsdelen.

Levande historia 9	Afrika	Asien	Totala antal sidor i boken
Antal sidor	10	53	152

Tabell 9: En jämförande tabell som visar antal sidor där Afrika och Asien tas upp i läroboken *Levande historia 9*. Sidorna inkluderar ämnen som berör länder som finns i världsdelen.

⁹⁸Hildingson, K. Hildingson L. *Levande historia 9. Elevbok*. 2003, s 526–528

⁹⁹ Ibid, s 535

Analys

Efter att ha läst läroböckerna ett otal gånger kan jag konstatera att materialet inte är lätthanterligt. Mycket kan sägas om texterna som berör Afrika och afrikaner, men jag kommer främst att analysera och kategorisera det som för mig var mest iögonfallande och det som jag anser är viktigt att poängtera.

”Det okända Afrika”

”Under forntiden och medeltiden fanns det rika kulturer på många ställen i världen, i Kina, i Indien, i Arabvärlden, i Europa och i Amerika.” (Öhman 1996, s 26)

Med detta citat börjar kapitlet om ”De stora upptäckterna” i boken Historia 2 Almqvist & Wiksell. Afrika är uteslutet i denna beskrivning om att det fanns rika kulturer.

En beskrivning av Afrika som en okänd kontinent framgår i nästan alla de undersökta böckerna förutom två. Bland skälen som gavs till att Afrika varit okänt under längre period är dess klimat, de sumpiga kustområdena och bristen på naturliga hamnar samt riken som kunde försvara sig.

Enligt Mai Palmberg (2000) så har det bedrivits livlig handel mellan Västafrika och Medelhavskusten långt innan européerna kom. Sahara har korsats av karavanvägar där längs vägen spreds islam. Guldhandeln som stadsstaterna i Medelhavet samlade kom just från Västafrika.¹⁰⁰ Palmberg menar att beskrivning av Afrika som okänt är etnocentriskt då utgångspunkten är att olika delar i världen tros vara kända endast i samband med européernas upptäckter.¹⁰¹

---

¹⁰⁰ Palmberg 1987, s 13

¹⁰¹ Palmberg 2000, s 68)

Dessutom bortser man från att inga andra förutom européer också gjorde upptäcktsresor till främmande folk och områden.¹⁰² Ibn Battuta, en afrikansk upptäcktsresare från Marocko reste bl.a. till Kina och Indien på 1300-talet.¹⁰³

Enligt min tolkning är reproduceringen av Afrika som en okänd världsdelen ett sätt att förneka dess existens innan européernas framfart, och framhäva den Afrika som västerlandet framställer. Palmberg menar att synen på Afrika som den isolerade och okända kontinenten är ett förlegat synsätt.¹⁰⁴

Afrikas förkoloniala historia

Afrikas förkoloniala historia får väldigt lite utrymme i de undersökta historieböckerna. Endast tre av tio böcker nämner något om de gamla rikena som fanns i Afrika innan koloniseringen. En av dessa böcker gör ansats i att mycket kortfattat beskriva dessa rikena. Ingenting nämns om samhällsupbyggnaden eller om hur människorna levde. I de nyare böckerna har man helt uteslutet Afrikas förkoloniala historia. Mai Palmberg menar att föreställningen om Afrika som historielös grundar sig just på utelämnandet av den förkoloniala historien.¹⁰⁵

Utelämnandet av Afrikas förkoloniala historia indikerar bilden av afrikanen som oförmögen att kunna bygga upp komplicerade samhällen. Uteslutandet är ett sätt att framställa Afrika som en motbild till Europa, den historielöse kontra den som har historia, den som är oförmögen att bygga upp civilisationer kontra den som bygger upp civilisationer. Enligt Saids tolkning skulle detta framstå som att Afrika ges en identitet som historielös och på så sätt skapa ett Afrika utifrån imperialismens premisser och därmed knyts de två i de kulturella förbindelserna i positionerna stark och svag eller ”vi” och ”de”. Andra termer för detta förhållande menar Said är att man såg ”den andre” som irrationell, fördärvad, barnslig och annorlunda.¹⁰⁶

---

¹⁰² Palmberg 2000, s 68

¹⁰³ Gibb, H. A. R (1989) *Islams vandringsman. Ibn Battuta. "Arabvärldens Marco Polo" 1325-1354.*

¹⁰⁴ Palmberg 1987, s 13

¹⁰⁵ Ibid, s 12

¹⁰⁶ Said 2004, s 112

Egypten i Afrika

Egypten fick mer generöst utrymme i böckerna och förekom i flera av dem. Man skrev om den gamla Egypten och dess historia. Men ingenting om Afrika eller afrikaner förekom förutom att Egypten ligger i Afrika. I en av böckerna nämndes inte ens att Egypten låg i Afrika. Enligt Palmberg (1987) är detta typiskt, Egypten och dess historia behandlas inte som en del av Afrikas historia, utan ges plats som en del av rötterna till den västerländska civilisationen.¹⁰⁷ Detta trots att det finns diskussioner om huruvida de gamla egyptierna hade ”svart hud” (afrikaner) eller ”vit hud” (européer) menar Palmberg.¹⁰⁸ Jag anser att förgivettagandet om att betrakta de gamla egypterna endast som en del av den västerländska civilisationen är etnocentriskt, särskilt när man helt utelämnar att nämna dilemmat kring de gamla egyptiernas etniska tillhörighet.

”Varje prioritering innebär att något väljs bort.” (Palmberg, 2000, s 57)

Läroboksförfattarna kan naturligtvis inte ta med hur mycket material som helst om Afrika, men i valet mellan Egyptens gamla historia och de övriga civilisationerna i Afrikas förkoloniala historia har man prioriterat den förstnämnda. Frågan är huruvida man ser denna prioritering som ett val, menar Palmberg. Det kan handla om att man ser Egypten som den enda som hade kultur.¹⁰⁹

Slavar eller människor?

Slavhandeln är ett tema som återkommer i nästan alla de undersökta historieböckerna, vilket är en självklarhet då denna del av historien är en viktig historisk händelse i världshistorien. Utrymmet som ges för slavhandeln är olika, från en halvspalt till två sidor. För övrigt nämns slavhandel eller slavar lite allmänt.

I boken Historia 2 (1996) Almqvist & Wiksell berättas det om orsakerna som bidrog till européernas slavhandel och bland dessa orsaker var det avsaknaden av arbetare och de vitas ovilja att ta tunga arbeten. Detta kan tolkas som om européerna var för fina för de tunga arbeten och människorna från Afrika skulle utföra arbeten som de vita var kräsna emot. Jag

---

¹⁰⁷ Palmberg 1987, s 12

¹⁰⁸ Palmberg 2000:46)

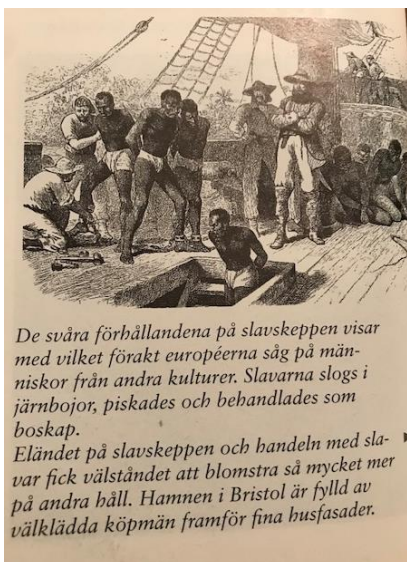
¹⁰⁹ Ibid, s 46

anser att författaren borde vara lite mer tydligare här och förklara att det inte bara handlade om tunga arbeten utan också om hur man såg på andra människor, i synnerhet afrikaner som ansågs som underlägsna. Maria Eriksson Baaz refererar till V.Y Mudimbe som menar att synen på Afrika som underlägset och avvikande går tillbaka till upplysningen och utvecklingen av vetenskapen under 1700-talet. Denna period kännetecknades av teorier om hur naturen kan diversifieras och klassificeras, uttryck för detta är rasbiologin.¹¹⁰ Kamali (2006) menar att den främsta orsaken till slaveriet var själva rastänkandet och att det saknades förklaring om det i läroböckerna.¹¹¹ Denna bild stämmer väl med de läroböcker jag undersökte.

En bildtext till en bild som föreställer människor ombord på ett slavskepp beskriver föraktet européerna visade för människor från andra kulturer. Människorna behandlades illa av slavhandlarna, man piskade dem och behandlade dem som boskap. Sedan fortsätter texten med en pil pekande mot en annan bild enligt följande:

”Eländet på slavskeppen och handeln med slavar fick välståndet att blomstra så mycket mer på andra håll. Hamnen i Bristol är fylld av välklädda köpmän framför fina husfasader.”
(Öhman 1996, s 52)

Figur 1: Ur boken Historia 2 (1996)

Figur 2: Ur boken Historia 2 (1996)

¹¹⁰ Eriksson Baaz, 2015 ”Vem får tala om Afrika?”

¹¹¹ Kamali 2006, s 74

Denna undertext är märklig då den först beskriver hur slavhandlarna är föraktfulla och hur illa de behandlar slaverna för att sedan förklara att det är just eländet som fick välståndet att blomstra, som om detta blomstrandet skulle på något sätt legitimera eländet som pågick. Det är ett gott försök av författaren att visa hur verkligheten såg ut för många människor som hamnade i slavhandlarnas klor, men formuleringen blev taktlöst, anser jag.

I beskrivandet av hur människorna från Afrika behandlades när de skulle iväg till Amerika används begrepp som är avhumaniserande. Begrepp som importerades, fraktades, packades kastades och användes förekommer mer. Genom användandet av dessa begrepp förminskas dessa människors mänskliga värde. Författaren beskrev själv att slaverna behandlades som boskap, ändå gör denne samma misstag genom att använda begrepp som avhumaniserar dem. Frågan är om författaren skulle använt samma begrepp om det handlade om europeiska slavar, förmodligen inte då igenkänningsfaktorn är större, därför anser jag att det förkommer etnocentrism här.

I de lite nyare böckerna är dessa begrepp utbytta mot mer humana ord t.ex. användes ordet fördes istället för fraktades och skeppades. Dock finns etnocentrism likaså här. I boken *SOS Historia 2008* är man noga med att i detalj beskriva hur européerna såg på afrikanerna, även om detta är ett försök av författarna att visa hur européerna tänkte för att legitimera sina handlingar, ger man utrymme till tolkningar. En beskrivning som detta citat nedan kan tolkas fel och i värsta fall skapa fördomar om afrikaner.

”De vita sa också att afrikaner var lata och barnsliga.” (Ivansson & Tordai, 2008, s 260)

Enligt min tolkning borde fokus inte ligga på vad de vita tänkte och sa, utan hur dessa behandlade de svarta människorna. Det finns ingenstans att läsa i böckerna som tar upp ”de andras” perspektiv, hur de tänkte, reagerade, och hur de kände, utan allt handlar om européernas handlande och tänkande. Detta utelämnandet av ”de andra” är en kategorisering som visar att man såg på afrikanerna som underlägsna. Deras känslor och reaktion är inte viktiga i sammanhanget där européerna är i fokus.

Enligt min uppfattning är även ordet slav lite problematiskt om det används utan förklaring. I några av böckerna användes ordet flitigt utan att man på något sätt förklarar att det handlar om människor som har blivit bortrövade och sedan sålts för att utnyttjas som slavar. När ordet

används utan förklaring kan det ge antydning om att det är en egenskap eller en specifik ras det handlar om. Därför är det viktigt med förklaring av begreppet med inkludering att det även handlar om andra människor än bara afrikaner.

”Det visade att det också fanns andra intressanta varor att hämta på Afrikas västkust: elfenben och slavar.” (Hildingson & Hildingson, 2002, s 287)

”När indianerna var utrotade hämtade man slavar från Afrika istället” (Hildingson & Hildingson, 2003, s 292)

Objektifiering

Afrikanerna är osynliga i texterna, de nämns men de agerar inte. De nämns ofta kollektivt som om de vore ett enda folk. De nämns antingen som slavar eller infödda invånare som är passiva aktörer där andra gör något med dem t.ex. slavhandlare som håller ordning på dem, kolonistörer som straffar, missionärer som civiliserar osv. Denna objektifiering förklarar Said härrör från styrkeposition som väst tillskriver sig och tro sig äga kunskapen om ”de andra”. På så sätt blir ”de andra” något man bedömer, något man studerar, något man disciplinerar och något man avbildar så som i en zoologisk handbok.¹¹² Denna kunskap om ”de andra” som man tros besitta skapar stereotyper som inte överensstämmer med verkligheten, afrikanen skildras som okunnig och handlingsförlamad.

Man nämner t.ex. att araberna drev handel med afrikanerna, men inte tvärtom. Varför kan det inte vara afrikanerna som drev handel med araberna, undrar jag? Vid de få tillfällen där en afrikansk person var agerande uteslöts dennes namn. De afrikanska namnen som togs upp, närmare bestämt fyra stycken, hade samband med motståndet, Sydafrika, migration till Europa och den arabiska våren att göra. Jag anser att med denna objektifiering och uteslutning av afrikanerna i historieböckerna förringas deras betydelse i världshistorien. Betydelsefulla afrikaner från historien förblir anonyma.

Ett annat exempel på objektifiering som var synligt i läroböckerna är hur man framställde den afrikanska kulturen och religionen.

---

¹¹² Said, 2004, s 113

Det var heller inte många européer som förstod de afrikanska folkens kultur och religion. Kristna missionärer försökte med alla medel få dem att lämna sin kultur och omvända sig till kristendomen (Öhman, 1996, s 42)

De afrikanska kulturerna och religionerna beskrivs i läroboken som obegripliga för européerna. Detta är etnocentrisk eftersom man utgår från att den europeiska kulturen och religionen är begripligt i förhållande till de afrikanska. Dessutom antas här att afrikaner inte har egen vilja, utan omvänds till kristendomen i enighet med missionärernas önskan. Enligt Suids teori så är denna motsatsställningen mellan ”vi” och ”de andra” en av hörnstenarna i den europeiska självförståelsen. Om ”de andra” är irrationella, är européerna rationella.¹¹³

Afrikaners frånvaro i Afrikas historia

En snabb titt på rubriker och underrubriker i de undersökta läroböckerna ger en antydning om att innehållet handlar om Afrikas historia, men en närmare titt visar att större delen av texterna handlar om just europeisk historia och inte afrikansk. Afrika är bara skådeplatsen för européernas handlingar. Stor del av texterna handlar om européer som är i Afrika, hur dessa drömmer, deras äventyr, deras olika försök att hitta vägen till Indien och sedan deras slavhandel och kolonisering av Afrika. Uteslutandet av afrikanens historia, hur denne upplevde européernas närvaro, hur dessa bemötte missionärerna eller hur de hjälpte upptäcktsresarna att hitta till olika platser finns ingenstans att läsa i de undersökta böckerna. Det ges stort utrymme om att berätta om européernas strapatser i Afrika.

”En bieffekt av det relativt stora utrymme som ägnas de europeiska sjöfararna är att det kan bidra till uppfattningen om Afrika som en ”mörk” kontinent som var helt isolerad från omvärlden tills européerna kom på 1400- och 1500-talen. (Palmberg, 2000, s 71)

Motståndet

Motståndet mot européerna var ett tema som återkom i flera av böckerna. Där är afrikanerna agerande och kämpade mot kolonialismen, men dock med stor anonymitet, inga framstående personer nämndes som t.ex. upprorsledare eller något liknande, de klumpades ihop som en

---

¹¹³ Loomba, Ania, *Kolonialism/Postkolonialism. En introduktion till ett forskningsfält*. 2005, s 56

flock. De enda personerna som nämndes i samband med motståndet var kejsaren av Etiopien Menelik och Sydafrikas ledare Nelson Mandela. Under avkoloniseringen återkom afrikanerna igen som frihetskämpar men även här med stor anonymitet.

Förändringen över tid

Samma tema återkommer både i de äldre och nyare läroböckerna. Egypten, upptäckterna, slavhandeln, imperialismen och avkoloniseringen är de teman som på något sätt berör Afrika. Endast en bok tog upp Den arabiska våren som ägde rum 2011, och tre böcker tog upp Afrikas förkoloniala historia. Böckernas innehåll har ungefär samma information om de olika teman men är uppbyggda på olika sätt. Språket och berättarstilen skiljer sig, vilket inte är konstigt med tanke på att det är olika författare. Språkmässigt är de nyare böckerna mer anpassade än de äldre. Men vad gäller synen på Afrika och afrikaner så är det inte större skillnad, afrikanen lyser med sin frånvaro. Historia Punkt SO (2001) och Historia 7–9 Utkik (2013) är två läroböcker från samma förlag, Gleerups. I dessa två böcker finns texter om Afrika som är exakt samma trots att det är många års skillnad mellan dem, givetvis behöver texten inte ändras om det inte har tillkommit ny information, men det är viktigt att inte reproducera samma text med etnocentriska inslag, t.ex. stycket om ”det okända Afrika”. Ajagán-Lester belyser detta fenomen och menar att pedagogiska texter producerar inga nya kunskaper, utan de syftar till att producera det som produceras i vetenskapliga kontexten. Bland det som kännetecknar pedagogiska texter är att de är förenklade och filtrerade.¹¹⁴

En positiv förändring som finns är en bildtext som hade etnocentriskt perspektiv i boken från 2001, och som togs bort i den nyare boken från 2013.

”Det var inte bara välgörenhet som européerna förde med sig. Här har fransmännen avrättat afrikanska krigsfångar genom att hänga dem upp och ner i benen. (Nilsson, Olofsson, Uppström, 2001, s 200)

”Erövringen av Afrika var många gånger hänsynslös och blodig. Här har fransmännen avrättat afrikanska krigsfångar genom att hänga dem upp och ner i benen. (Nilsson, Olofsson, Uppström, 2013, s 159)

---

¹¹⁴ Ajagán-Lester, 2000, s 172

Figur 3: Ur boken *Historia Punkt SO* (2001)

Figur 4: Ur boken *Historia 7–9 Utikik* (2013)

Hur kan denna förändring förstås? Enligt min tolkning kan jag konstatera att det finns en liten förändring i hur Afrika och afrikaner beskrivs i de olika läroböckerna över tid. Denna förändring kan förstås på två olika sätt, det första är att begrepp som förminskar har bytts ut och att det finns en tydligare beskrivning på de grymheter som utövades på afrikaner. Den andra är att Afrikas förkoloniala historia har krympt avsevärt. Således är förändringen både positivt och negativt. Dock är den positiva förändringen inte tillräckligt stort, då det fortfarande finns en tydlig etnocentrism även i de nyare böckerna. Att förändringen är så lite

kan förstås på två olika sätt, antingen vill man upprätthålla den västerländska hegemonin genom att ”mörka” Afrika och framställa den som historielös och underlägsen eller så negligeras kunskapen om Afrika och dess historia av den enkla anledningen att man tillägnar det föga betydelse i skolans värld.

Sammanfattning

De studerade böckerna i denna uppsats visar att Afrika beskrivs som en okänd världsdelen som blev känd i samband med européernas upptäcktsresor. Denna syn förklarar Palmberg som en förlegad syn på Afrika.¹¹⁵

Afrikas förkoloniala historia nämns i enstaka böcker och främst i de äldre böckerna av de undersökta böckerna. Det gamla Egypten däremot får stort utrymme, dock beskrivs inte Egypten som en del av Afrika.

Slavhandeln är ett återkommande tema som ges olika utrymmen i de undersökta böckerna. Det tas upp olika förklaringar till européernas slavhandel, men det sägs ingenting om rastänkandet som bidragande orsak.

I de äldre böckerna används det avhumaniserande begrepp vid beskrivandet av slavar och hur dessa behandlades. I de nyare böckerna har det skett en mer språklig anpassning och avhumaniserande begrepp har bytts ut mot mer humana.

Afrikanerna framställs i läroböckerna som passiva och oförmögna att utföra handlingar som andra icke-afrikaner kunde utföra. De framställs också som en enhetlig massa där det inte finns skillnader mellan kulturer. Ytterst få afrikaner nämns vid namn i de undersökta böckerna.

Den afrikanska historien som tas upp i de studerade läroböckerna handlar främst om européernas historia i Afrika. Afrikanerna är frånvarande i historien så som den framställs i böckerna. Afrikanerna nämns i samband med slavhandeln, motståndet mot erövringarna, frihetskämpandet och den arabiska våren.

---

¹¹⁵ Palmberg 2000, s 110

Diskussion

Med utgångspunkt från resultaten som denna undersökning visar kommer jag att föra diskussion kring de mönster jag fann. Det lilla materialet om Afrika som finns i dessa böcker visar att Afrika inte ges det utrymme och intresse som den förtjänar. Inte minst borde den uppmärksammas för den betydelse Afrika hade för Europas utveckling redan långt innan slavhandeln t.ex. Afrikas guld som skapade förutsättningar för de italienska stadsstaterna under lång tid,¹¹⁶ råvarorna från Afrika som användes i den europeiska handeln, samt afrikaners arbetskraft som var en del i Amerikas och Europas utveckling.

Tillskillnad från övriga Afrika får gamla Egypten en stor representation i dem undersökta läroböckerna. Men ingen av böckerna framställer Egypten som en del av Afrikas historia, utan Egypten skildras mer som ett eget område. Att Egypten får stort utrymme är inget konstigt med tanke på den civilisation som existerade där. Men det är märkligt när läroböcker sliter ut Egypten från Afrika och återger en bild där ingen beblandning mellan afrikaner och gamla egyptier förekom. Att utgå från att afrikaner kan omöjligt ha varit delaktiga i ett komplicerat samhälle såsom Egypten var, är för mig etnocentriskt.

Afrika beskrivs som en isolerad kontinent, som om den inte tillhörde världen, utan finns där för att upptäckas, utnyttjas, kategoriseras och på så sätt förstärka den västerländska självbilden. När Afrika får så lite utrymme som den får i läroböckerna ger man en signal om att denna enorma kontinent med dess invånare, kultur, historia och djur och natur är betydelselös. Afrika blir således intressant endast i samband med européernas historia. Att det har funnits människor som levde i fungerande samhällen i kontakt med andra folk och världsdelar är inget man framhäver direkt i läroböckerna, utan mycket ägnas åt hur ”den okända kontinenten” upptäckts, som om det vore möjligt att upptäcka en plats där det redan fanns människor.¹¹⁷

Ett annat mönster som framträder i de undersökta läroböckerna är afrikanens osynlighet, objektivitet och anonymitet. De afrikanska människorna skildras som en massa som antingen

---

¹¹⁶ Palmberg 2000, s 66

¹¹⁷ Ibid, s 68

förslavas eller dödas i mängder. De får inga framträdande roller varken som hjältar eller skurkar, däremot får personer från Europa en mycket mera framträdande roll i den s.k. afrikanska historien. I de äldre pedagogiska texterna som ingick i Ajagán-Lesters studie beskrevs afrikaner ur ett rasistiskt förhållningsätt, afrikaner sågs som vilda och ofullständiga människor och de yttre attributen kom att bli avgörande markörer för gränsdragningen mellan ”vi” och ”dem”.¹¹⁸ Att dessa stereotypa föreställningar inte finns idag i läroböckerna är en självklarhet och borde aldrig ha funnits, men att utesluta afrikanen eller framställa honom som osynlig är snudd på rasism. Genom uteslutandet framställs afrikanen som ”underlägsen” och tanken om andrafieringen förstärks.

Denna ensidiga framställning av Afrika finns inte bara i läroböcker, utan också inom forskningen och övriga media skriver Maria Eriksson Baaz i artikeln, *Vem får tala om Afrika*. Men hon förklarar också att bilden av ett okänt Afrika är något som är på väg att förändras, Europas minskande inflytande bl.a. på grund av de stärkta relationerna mellan Afrika och Kina samt en stark ekonomisk tillväxt i vissa delar av Afrika är faktorer till förändringen. Dessutom har det också uppstått trender där många europeiska arbetsmigranter söker sig ett bättre liv i de tidigare kolonierna Angola och Mocambique.¹¹⁹ Bilden av Afrika kommer förr eller senare att förändras, men det förutsätter att det finns en vilja till att förändra den bilden som böckerna, media, filmer reproducerar samt skapa en medvetenhet om andrafieringen som är fullt synligt i samhället idag vad gäller Afrika och afrikaner.

Arbetet med den här uppsatsen har gett mig inblick i hur de granskade läroböckerna framställer Afrika och afrikaner. Som lärare är detta en viktig kunskap som jag tar med mig. Det är viktigt att som lärare ha ett medvetet förhållningsätt där man skapar möjligheter och förutsättningar för eleverna att kunna granska och tänka kritiskt inför innehåll som skapar avstånd mellan människor och kulturer.

---

¹¹⁸ Ajagán-Lester 66-67, 91-92

¹¹⁹ Eriksson Baaz 2015 ”*Vem får tala om Afrika?*”

Litteraturförteckning

Böcker & Rapporter

Ajagán-Lester, Luis (2000). ”De andra” Afrikaner i svenska pedagogiska texter (1768–1965). Stockholm: HLS Förlag

Bryman, Alan (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Stockholm: Liber

Eliasson, Annika (2013) *Kvantitativ metod från början*. Lund: Studentlitteratur AB

Fejes, Andreas & Thornberg, Robert (2009) *Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber

Hübinette, T., Kasawa, V. och Beshir, S. (2014) *Afrofobi. En kunskasöversikt över afrosvenskars situation i dagens Sverige*. Botkyrka: Mångkulturellt centrum

Kamali, Masoudi (2006) *Skolböcker och kognitiv andrafiering*. I *Utbildningens dilemma: Demokratiska ideal och andrafierande praxis*. SOU 2006:40 Rapport av utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering. Stockholm: Fritze

Loomba, Ania, (2005) *Kolonialism/Postkolonialism. En introduktion till ett forskningsfält*.

Hägersten: Tankekraft

Palmberg, Mai (1987) *Afrika i skolböckerna. Gamla fördomar och nya*. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet

Palmberg, Mai (2000) *Afrikabild för partnerskap? Afrika i de svenska skolböckerna*. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet

Said W. Edward (2004) *Orientalism*. Stockholm: Ordfront

Westlund, Ingrid. (2009). *Hermeneutik*. I Fejes A & Thornberg R (Red.), *Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber

Artiklar

Eriksson Baaz Maria 2015-10-08 ” Vem får tala om Afrika?” *Framsteg & Forskning*

Granskade läromedel

Almgren, H., Almgren, B. & Wikén, S. (1991) *SO-boken Historia 8*. Örebro: Gleerups

Hildingson, K. & Hildingson L. (2002) *Levande historia 8. Elevbok*. Stockholm: Natur och Kultur

Hildingson, K. & Hildingson L. (2003) *Levande historia 9. Elevbok*. Stockholm: Natur och Kultur

Ivansson, E. & Tordai, M. (2008) *Historia. Ämnesboken*. Stockholm: Liber

Nilsson, E., Olofsson, H. & Uppström, R. (2001) *Historia. Punkt SO*. Malmö: Gleerups Utbildning AB

Nilsson, E., Olofsson, H. & Uppström, R. (2013) *Hi Historia 7–9. Utkik*. Malmö: Gleerups Utbildning AB

Öhman, C. (1995) *Historia 1*. Västerås: Almqvist & Wiksell

Öhman, C. (1996) *Historia 2*. Västerås: Almqvist & Wiksell

Öhman, C. (1996) *Historia 3*. Västerås: Almqvist & Wiksell

Elektroniska källor

2018-05-21 Nationalencyklopedin

<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/etnocentrism>

2018-05-20 Nationella sekretariatet för genusforskning

<https://www.genus.se/ord/andrafiering/>